

JANUSZ PIONTEK, ANDRZEJ MALINOWSKI

CMENTARZYSKO W POSADZIE
RYBOTYCKIEJ WOJ. PRZEMYŚL *

Z Zakładu Antropologii UAM w Poznaniu
Kierownik: prof. dr habil. A. Malinowski

WSTĘP

W miesiącach letnich 1966 roku prowadzono prace wykopaliskowe na cmentarzysku szkieletowym przy XVI-wiecznej cerkwi w Posadzie Rybotyckiej. Cmentarzysko zlokalizowane jest przy murach obronnych, a w części północnej przy cerkwi zajmuje przestrzeń wszerz od fundamentów cerkwi do fundamentów muru obronnego. Zbadano obszar 90 m², uzyskując materiał kostny należący do 68 osobników. Głębokość zalegania szkieletów wahała się od 28 cm od darni w kilku warstwach do głębokości 185 cm. Część grobów była uszkodzona przez późniejsze wkopy, a cmentarzysko było intensywnie użytkowane, o czym świadczą odkryte skupiska kości i czaszek. Szkielety ułożone były na plecach w pozycji wyprostowanej, głowami zwróconymi w kierunku zachodnim. Znajdowano przy nich monety pochodzące najczęściej z XVI wieku, najpóźniejsze z XVIII wieku, ślady okuć trumien, gwoździe żelazne kute, a w kilku przypadkach przy szkieletach kobiecych i dziecięcych w okolicy głowy i szyi znajdowano szklane koraliki, natomiast przy kilku szkieletach męskich znaleziono w okolicach szczęk cybuchy od glinianych fajek, które prawdopodobnie pokryte były cienką powłoką miedzianą¹. Znaleźiska archeologiczne oraz dane historyczne pozwalają datować badane cmentarzysko na XVII do XVIII wieku.

WYNIKI BADAŃ

Opis stanu biologicznego badanej grupy. Oznaczeń płci i wieku w chwili śmierci dokonano, dla większości szkieletów, na

* Praca wykonana w ramach programu *Przemiany biologiczne populacji ludzkich*, dział tematyczny I. D. 1; badania częściowo finansowane przez Komitet Antropologiczny PAN.

¹ Por. A. Malinowski, *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966, Rzeszów 1968, s. 247 - 248.*

podstawie cech obserwowanych w czaszkach i miednicy. Zdołano tych określić dokonać w przypadku 54 osobników, w tym 24 szkielety uznano jako męskie i 30 jako żeńskie. Na 10 szkieletach nie zdołano określić płci. Ogółem z 68 osobników, których szczątki wydobyto na cmentarzysku jedynie 5,8% zmarło poniżej 15 roku życia (3 osobników w wieku infans I i 1 w infans II). Znikoma liczba materiałów dziecięcych wynikać może z: intensywnego użytkowania cmentarzyska, a w związku z tym z ciągłego niszczenia grobów, szczególnie dziecięcych, nowymi wkopami oraz chowania osobników zmarłych w wieku dziecięcym na wyznaczonej części cmentarzyska, nie objętej badaniami. Bez względu na przyczynę, otrzymany porządek wymierania dla osobników niedorosłych nie może odzwierciedlać stosunków wymieralności panujących w tej populacji, stąd do analizy stanu biologicznego uwzględniono jedynie dane dotyczące wymieralności osobników dorosłych. Na podstawie ogólnej liczby zmarłych osobników dorosłych w danych kategoriach wieku skonstruowano tablicę wymieralności (tab. 1). Wartość dalszego oczekiwanego

Tab. 1. Tablica wymieralności

Ogół danych /N= 54/							
Wiek	D_x	d_x	l_x	q_x	L_x	T_x	e_x^o
15 - 19,9	5	9,3	100,0	0,093	476,6	2447,1	24,5
20 - 29,9	10	18,5	90,7	0,203	814,5	1970,5	21,7
30 - 39,9	13	24,1	72,2	0,333	601,5	1156,0	16,0
40 - 49,9	14	25,9	48,1	0,538	351,5	554,5	11,5
50 - 59,9	8	14,8	22,2	0,666	148,0	203,0	9,1
60 - 69,9	3	5,6	7,4	0,756	46,0	55,0	7,4
70 - x	1	1,8	1,8	1,000	9,0	9,0	5,0
Mężczyźni /N= 24/							
15 - 19,9	2	8,3	100,0	0,083	479,2	2562,0	25,6
20 - 29,9	4	16,7	91,7	0,181	833,5	2083,0	22,7
30 - 39,9	5	20,8	75,0	0,277	646,0	1249,5	16,7
40 - 49,9	7	29,2	54,2	0,538	396,0	603,5	11,1
50 - 59,9	4	16,7	25,0	0,668	166,5	207,5	8,3
60 - 69,9	2	8,3	8,3	1,000	41,0	41,0	5,0
Kobiety /N= 30/							
15 - 19,9	3	10,0	99,9	0,100	474,5	2353,0	23,5
20 - 29,9	6	20,0	89,9	0,222	799,0	1878,5	20,9
30 - 39,9	8	26,7	69,9	0,381	565,5	1079,5	15,4
40 - 49,9	7	23,3	43,2	0,539	315,5	514,0	11,9
50 - 59,9	4	13,3	19,9	0,668	132,5	198,5	9,9
60 - 69,9	1	3,3	6,6	0,500	49,5	66,0	10,0
70 - x	1	3,3	3,3	1,000	16,5	16,5	5,0

trwania życia osobników 15-letnich jest stosunkowo niska w porównaniu np. z modelową populacją węgierską z okresu wczesnego średniowiecza ($e_{15}^0 = 30,4$ lat), czy XIX-wieczną populacją wiejską ze Szczepanowa ($e_{15}^0 = 35,4$ lat). Różnice te są statystycznie istotne, przewyższające ponad dwukrotnie błąd standardowy wartości e_{15}^0 badanej populacji. Wartość e_{15}^0 i dalsze przyjmują różne wielkości dla grupy męskiej i żeńskiej. Różnice te są również istotne statystycznie i przekraczają nieznacznie wartość błędu standardowego dla grupy męskiej². Cechą charakterystyczną wykazanego porządku wymierania jest duża wymieralność w okresie od 30 do 50 roku życia oraz niska po 50 roku życia. Trudno jednak orzec czy jest to właściwość charakterystyczna dla całej populacji z tego cmentarzyska, czy tylko dla badanej próbki. Należy jednak uważać, że częstość wymierania w wieku starczym, wykazana w przedstawionym rozkładzie wymieralności, jest zbyt niska w stosunku do innych cmentarzysk z tego okresu oraz populacji modelowej z Węgier, czy XIX-wiecznej wiejskiej ze Szczepanowa, a badanej na podstawie wypisów z ksiąg metrykalnych z lat 1835 - 1859.

Analiza odontologiczna. Badaniem objęto 1181 zębów (544 na szczęce i 637 na żuchwie). Oceniono częstość ubytków przyżyciowych, występowanie i zaawansowanie procesów próchnicznych w stosunku do ogólnej liczby obserwowanych zębów i liczby osobników objętych badaniem, częstość występowania zgorzeli i przetok. U 10,4% zębów na szczęce i 7,2% na żuchwie stwierdzono występowanie zaawansowanych procesów próchnicznych lub pozostałych po tych procesach korzeni zębów. Obserwując 1478 zębodołów w 279 przypadkach stwierdzono przyżyciową utratę zębów (18,8%), szczególnie trzonowców i przedtrzonowców. W 10 przypadkach (4 na szczęce i 6 na żuchwie) w wyniku przewlekłych procesów zapalnych okołowierzchołkowych powstały duże przetoki kostne. Uwzględniając liczbę zębów objętych zaawansowanymi procesami próchnicznymi, liczbę korzeni oraz przyżyciowych ubytków, oceniono częstość występowania próchnicy w stosunku do ogólnej liczby badanych zębów na 28,4%. W stosunku do ogólnej liczby osobników zmianami próchnicznymi w obrębie szczęki i żuchwy cechowało się 72,0% badanych. Otrzymane wartości nie odbiegają od danych dla innych cmentarzysk z tego okresu. Nie obserwowano anomalii co do liczby zębów, ich formy wykształcenia, osadzenia w szczęce czy żuchwie itp. Znaczna liczba osobników cechowała się silnym stopniem starcia powierzchni żujących koron zębów (w stopniu 3 - 5 około 60% badanych), również często występował kamień nazębny, szczególnie na zębach trzonowych i przedtrzonowych.

² Metoda estymacji błędu e_x^0 oraz dane porównawcze zawarte są w pracy M. Henneberg, J. Strzałko, Przeg. Antr., 1975, t. 41, z. 2, s. 295 - 309.

Charakterystyka morfologiczna. Badane czaszki (20 męskich i 28 żeńskich) cechowały się krótką puszką mózgową, szeroką twarzą górną, szerokim nosem, średniej wysokości oczodołami. Osobników o głowach długich było 5,3% w grupie mężczyzn, o średnich 5,3% mężczyzn i 18,5% kobiet, o krótkich 63,2% mężczyzn i 51,9% kobiet,

Tab. 2. Indywidualne pomiary czaszek. Cz. I.

Nr zbioru	1	2	4	6	8	9	11a	11c	11d	11e	12	14	15a	16a	17	18
Wiek Age	Mat	Ad/ Mat	Mat	Sen	Mat	Ad	Mat	Juv	Ad/ Mat	Ad	Mat	Ad	Ad	Juv	Ad	Ad/ Mat
Płeć Sex	♂	♀	♀	♀	♂	♀	♂	♀	♀	♀	♀	♀	♀	♂	♀	♀
eu - eu	143	152	143	141	-	137	148	133	131	134	140	140	139	147	142	133
ba - b	134	122	134	129	-	129	-	132	-	128	-	130	132	141	128	139
g - op	171	164	178	176	189	168	175	173	173	178	167	167	164	180	167	169
g - b	105	106	103	109	-	97	111	102	100	92	97	104	95	106	101	96
g - L	168	161	174	170	-	163	171	170	162	172	161	161	158	173	159	162
g - i	171	146	172	156	-	169	-	163	169	-	165	162	161	174	166	170
L - b	108	104	113	102	-	102	105	112	102	106	121	114	98	116	111	106
L - i	61	61	68	77	-	57	-	51	67	63	61	67	63	57	54	54
L - o	84	-	99	98	-	92	-	90	-	97	75	96	87	95	94	87
i - o	37	-	45	27	-	50	-	42	-	48	53	38	33	58	48	49
co - co	116	123	122	121	132	114	118	110	123	113	113	120	115	127	121	118
ast - ast	104	121	108	109	-	104	-	99	114	-	92	113	110	107	101	102
ns - ns	102	118	102	106	-	103	100	97	106	-	100	100	91	106	106	98
szer.f.m.	31	32	32	31	-	33	-	28	-	30	-	27	30	31	27	27
em - em	-	42	40	-	-	43	30	40	40	-	33	32	-	35	37	34
ek - ek	-	62:	62	-	-	64	54	61	60	-	54	52	-	56	58	55
ol - sta	-	40	44	48	-	45	32	40	-	-	-	39	-	38	444	43
ba - o	36	34	35	37	-	35	-	35	-	37	-	38	31	35	31	36
ba - L	97	111	113	117	-	109	-	111	-	-	-	109	-	111	107	103
ba - n	102	77	104	98	-	98	-	95	-	-	-	95	105	94	99	96
ba - pr	-	-	100	90	-	97	-	91	-	-	-	91	-	87	95	93
ba - gn	-	-	114	-	-	106	-	-	-	-	-	100	-	97	100	102
n - gn	-	104	106	-	-	117	-	-	-	-	-	103	-	101	114	112
n - pr	-	60	59	64	61	69	-	65	-	67	63	61	-	57	67	64
n - ns	48	43	41	49	50	45	48	48	-	50	48	44	-	40	47	48
wys.ocz.	35	27	27	34	34	31	32	30	-	38	32	30	-	35	31	32
ft - ft	100	101	104	99	95	93	96	87	94	92	97	94	90	97	94	95
sy - sy	131	138	128	128	-	127	134:	120	136:	114	134:	119	-	118	125	117
ek - ek	102	98	100	99	-	93	-	91	-	-	-	92	-	88	89	92
sm - sm	89	100	96	94	96	93	93:	89	-	84	86	87	-	90	87	94
mf - ek	45	42	45	41	43	37	41	43	-	42	45	39	-	43	40	40
mf - mf	21	17	26	24	18:	18	17	20	16	16	20	19	-	20	17	24
szer.ap. pir.	26	22	27	26	24	27	27	23	-	22	24	24	-	24	24	25

a wybitnie krótkich 26,3% mężczyzn i 29,6% kobiet. W grupie mężczyzn 18,2% osobników cechowało się twarzą szeroką, 54,5% średnio szeroką i 27,3% wąską; w grupie kobiet odpowiednio 34,7%, 43,5%, 21,8%. Nosami wąskimi cechowało się 26,7% mężczyzn i 25,0% kobiet, średnio szerokimi 20% mężczyzn i 12,2% kobiet, szerokimi 53,3% mężczyzn i 62,5% kobiet. Niskie oczodoły posiadało 40% mężczyzn i 37,5% kobiet,

Tab. 3. Indywidualne pomiary czaszek. Cz. II

Nr zbioru	19	20	23	24a	24b	24c	24d	25	27	28	29	30	31	32a	32b	33
Wiek Age	Mat	A/M	Ad	Mat	Mat	Ad	Mat	Ad	Mat	Sen	Ad	Mat	Ad	Ad	Ad	Ad
Płeć Sex	♂	♂	♀	♀	♂	♀	♂	♂	♀	♂	♂	♀	♀	♀	♂	♂
eu - eu	145	140	140	136	141	132	143	143	154	142	131	141	143	144	143	145
ba - b	144	127	130	139	140	-	139	135	120	130	-	127	130	153	140	122
g - op	180	170	164	162	187	165	169	176	184	167	186	175	173	163	169	174
g - b	118	107	102	101	109	103	109	107	96	96	116	92	97	101	96	99
g - L	183	-	160	158	178	162	163	175	174	161	175	162	168	155	160	172
G - i	184	-	151	164	179	154	149	172	161	163	188	167	161	157	162	179
L - b	117	117	115	104	119	100	110	120	105	103	113	109	112	100	104	114
L - i	55	48	47	56	64	72	78	59	82	56	63	58	74	72	76	-
L - o	87	97	88	92	93	102	93	90	108	88	96	100	86	92	91	-
i - o	44	61	39	50	45	51	42	48	42	48	49	44	21	19	22	-
co - co	120	118:	120	112	119	114	124:	113	128	120	113	120	119	115	122	118
ast-ast	110	105	106	101	107	109	118	100	116	106	120:	111	100	-	112	104
ms - ms	93	-	105	99	94:	98	-	93	106	109	110:	100	110	-	-	106
szer.f.m.	31	34	34	26	29	31	-	26	32	30	32	30	28	30	30	-
enm-enm	-	34	35	36	33	38	-	35	38	-	-	39	42	41	-	40
ekm-ekm	-	54	57	55	58	58	-	57	59	-	-	58	64	64	-	61
ol - sta	-	43	42	43	45	42	-	37	43	40	-	39	47	28	-	40
ba - o	40	41	33	33	34	36	-	35	36	36	38	32	39	33	32	-
ba - L	106	101	102	102	114	115	-	111	-	106	-	112	107	111	109	-
ba - n	-	100	92	99	100	97	-	95	-	94	-	94	99	108	125	-
ba - pr	-	96	89	91	92	92	-	95	-	90	-	81	93	-	-	-
ba - gn	-	111	95	101	100	97	-	100	-	97	-	95	101	-	-	-
n - gn	-	114	102	115	110	111	-	119	109	100	-	115	118	-	-	118
n - pr	-	69	66	67	65	68	-	70	74	61	-	71	72	80	-	65
n - ns	-	50	47	47	49	48	-	49	56	45	-	53	50	64	-	51
wys.ocz.	-	32	31	33	31	33	-	32	36	29	-	35	35	33	-	30
ft - ft	106	95	93	92	100	95	96	97	101	100	94:	96	102	96	97	95
zy - zy	-	-	118	122	120	120	-	119	145	125	130:	121	131	105	-	128:
ek - ek	-	90	89	94	2	96	-	93	100	94	-	90	97	92	-	91
zm - zm	-	86	90	93	87	95	-	93	93	96	-	92	99	86	-	90
mf - ek	-	40	39	40	41	45	-	42	43	42	-	41	45	37	-	41
mf - mf	-	24	22	20	20	18	-	16	-	22	-	23	24	24	-	14
szer.ap. dir.	-	23	24	25	22	25	-	26	26	27	-	23	27	23	-	23

średniej wysokości 60⁰/o mężczyzn i 45,8⁰/o kobiet, wysokie 16,7⁰/o kobiet³. Analiza odchyłeń standardowych cech metrycznych oraz wskaźników ilorazowych wskazuje na niezbyt duże zróżnicowanie pod względem morfologicznym badanej grupy.

Wysokość ciała określona została na podstawie długości kości długich według wzorów Breitingera w przypadku mężczyzn i Bacha w przypadku kobiet. Dla mężczyzn ($N=15$) wynosi 167,2 cm, dla kobiet ($N=23$) — 158,6 cm. Wartości te nie różnią się od danych dla ludności z cmentarzysk w Przemyślu (mężczyźni 169,5 cm, kobiety 158,6 cm)

³ Częstość obliczono w kategoriach wskaźników podanych przez M. Godyckiego, Zarys Antropometrii, PWN, Warszawa 1956.

Tab. 4. Indywidualne pomiary czaszek. Cz. III

Nr zbioru	34	37	38	39	40a	40b	41	42	43b	43c	43d	43e	44	46	46a	46b
Wiek Age	Mat	Mat	Mat	A/M	Mat	Ad	Ad	Mat	Mat	Mat	Ad	Sen	Mat	Sen	Juv	Mat
Płeć Sex	♀	♀	♂	♂	♀	♂	♀	♀	♂	♂	♀	♀	♂	♂	♀	♂
eu - eu	138	147	147	161	152	144	155	139	145	145	144	144	158	142	132	138
ba - b	-	123	131	-	130	137	128	128	127	130	128	122	133	121	130	132
g - op	181	172	181	173	169	175	170	177	169	180	165	171	173	166	165	164
g - b	97	110	103	111	102	110	100	96	105	103	98	91	105	96	99	97
g - L	176	171	170	171	167	174	168	173	165	172	163	-	168	158	165	163
g - i	175	168	180	164	168	174	162	175	165	177	161	-	171	165	166	167
L - b	119	98	111	114	111	109	115	117	111	107	102	109	110	102	106	105
L - i	71	61	59	70	44	55	61	56	56	64	64	56	60	59	60	69
L - o	102	91	90	100	82	97	-	92	83	94	94	91	94	94	96	85
i - o	42	49	42	43	48	54	-	54	44	49	42	49	46	48	31	44
co - co	122	124	129	127	129	118	112	118	122	118	124	123	126	118	110	122
ast-ast	105	113	115	122	106	107	120	108	102	111	103	109	110	113	102	104
ms - ms	106	95	108	114	102	107	106	99	103	99	106	103	113	97	99	101
szer.f.m.	-	28	32	-	26	30	-	27	27	27	28	29	34	31	30	30
enm-enm	34	38	38	37	-	40	36	33	37	37	40	-	36	-	36	38
ekm-ekm	56	57	61	60	-	60	56	50	57	61	61	-	56	-	57	56
ol - sta	40	40	48	43	-	45	40	42	45	49	43	-	46	-	41	49
ba - o	-	-	36	-	34	38	-	35	34	33	37	36	33	38	38	36
ba - L	-	110	104	-	101	114	111	108	105	107	112	101	109	99	107	113
ba - n	-	89	105	-	99	97	98	100	94	108	93	93	100	92	98	100
ba - pr	-	91	102	-	-	98	95	92	-	97	91	-	95	-	95	99
ba - gn	-	107	-	-	-	109	97	-	-	-	97	-	101	-	102	104
n - gn	-	94	-	120	-	110	98	-	-	-	100	-	110	-	103	113
n - pr	62	57	77	72	-	67	61	59	72	63	62	-	70	-	64	66
n - ns	45	42	55	54	-	46	47	48	50	47	46	-	50	-	49	49
wys.ocz.	31	28	34	35	-	33	32	33	32	31	30	-	34	-	30	34
ft - ft	90:	92	105	100	102	97	95	95	100	99	95	97	97	94	93	97
zy - zy	122:	133	130	133	-	122	124	128	127	128	133	128:	139	-	124:	125
ek - ek	94:	93	100	99	-	91	93	93	87	96	98	-	98	-	84:	93
zm - zm	94:	96	100	88	-	90	88	83	88	93	95	-	90	-	88:	94
mf - ek	41	39	44	43	-	41	34	43	45	44	42	-	46	-	40	42
mf - mf	20	18	20	18	-	16	26	18	18	19	17	-	17	22	16	17
szer.ap. pir.	25	27	30	26	-	23	22	22	34	26	23	-	23	-	28	26

i Gródka (mężczyźni 166,8 cm, kobiety 157,4 cm — wg Manouvriera), czy też wartości otrzymanych na podstawie badań cmentarzysk wczesnośredniowiecznych z Polski południowej.

Zróznicowanie międzypopulacyjne. Rozpatrzono podobieństwa lub niepodobieństwa w budowie morfologicznej badanej populacji w stosunku do kilku serii średniowiecznych i późnośredniowiecznych z terenu Polski centralnej i południowej. Dla otrzymania wielocechowej miary podobieństwa badanych grup porównano różnice w wartościach średnich 10 cech czaszki, a na ich podstawie określono odległość kształtu, wielkości i ogólną Penrose⁴. Wybranie odpowiednio dobranej

⁴ Por. R. Knussmann, Homo, 1967, t. 18, z. 3, s. 134 - 140.

Tab. 3. Średnie arytmetyczne i odchylenia standardowe 10 cech metrycznych oraz wskaźników z Posady Rybotyckiej

Nazwa cechy	Mężczyźni			Kobiety		
	N ^o	$\bar{x}$	s	N ^o	$\bar{x}$	s
Cechy metryczne						
eu - eu	19	143,9	5,21	28	141,2	6,58
ba - b	16	132,9	6,29	23	136,2	6,12
g - op	20	174,7	6,84	27	177,0	6,90
n - pr	13	67,5	4,51	24	65,0	5,51
n - ns	15	49,4	2,55	24	47,7	4,86
wys. ocz.	15	32,5	1,75	24	33,3	2,92
ft - ft	22	97,7	3,07	27	95,5	4,01
zy - zy	15	128,3	5,16	25	130,2	6,10
mf - ek	16	42,4	1,70	23	41,2	2,79
szer. ap. pirif.	15	25,7	1,30	24	24,5	1,80
Wskaźniki						
głowy	19	83,2	4,31	28	82,8	4,39
twarży górnjej	11	53,9	3,47	23	51,5	4,48
nosa	14	53,1	4,43	24	52,4	5,62
oczodołów	15	76,3	3,85	24	78,1	6,83
wysokości średni	16	83,7	4,46	26	83,0	6,09

grupy serii porównawczych okazało się trudne z powodu braku danych indywidualnych lub wartości średnich klasycznego zestawu cech czaszki dla większości opublikowanych materiałów kranjologicznych. Należy więc stwierdzić, że dla przyszłych opracowań monograficznych cmentarzysk konieczne staje się ogłaszanie podstawowego zestawu danych dotyczących nie tylko, jak dotychczas, wartości średnich wskaźników ilorazowych i składu rasowego, ale przede wszystkim wartości średnich i odchylen standardowych głównych cech metrycznych czaszki (dla małych grup najlepszym wyjściem jest publikowanie danych indywidualnych) oraz danych dotyczących porządku wymierania itp.

Określono różnice w wartościach znormalizowanych między serią z Posady Rybotyckiej a populacjami z Ostrowa Lednickiego, Gródka, Krakowa, Wiślicy, Pragi i Jarosławia-Przemyśla. W stosunku do porównywanych grup seria z Posady Rybotyckiej cechuje się mniejszym wymiarem długości głowy i większym jej szerokości. Różnice te w stosunku do serii z Ostrowa Lednickiego, Gródka i Wiślicy (XIV - XV w.) przekraczały wartość jednego odchylenia standardowego. Podobnego rzędu różnice wystąpiły także w innych pojedynczych cechach, np. szerokości twarzy w stosunku do serii z Gródka i Wiślicy (XIV - XV w.), a dla serii żeńskich dodatkowo także do Ostrowa Lednickiego i Pragi, w wy-

sokości twarzy. Badana grupa najmniej różniła się, od wziętych do porównań, w cechach określających szerokość czoła, wysokość i szerokość oczodołów, szerokość nosa, wysokość czaszki. Wartości średnie porównywanych cech czaszki zostały znormalizowane przez odchylenia standardowe dla populacji z Ostrowa Lednickiego. Na ich podstawie obliczono odległość wielkości (C_Q^2), kształtu (C_H^2) oraz odległość ogólną (C_R^2) Penrose między populacją z Posady Rybotyckiej, a użytymi do porównań. Wartości te zestawia tab. 6. Zaobserwowano różnice w stopniu po-

Tab. 6. Odległość Penrose między badaną populacją a użytymi do porównań

Populacje	C_Q^2	C_H^2	C_R^2	C_Q^2	C_H^2	C_R^2
		♂			♀	
Ostrów Lednicki X - XII w.	0,09	0,49	0,43	0,44	0,64	0,31
Gródek n. Bugiem XIII-XVII w.	0,03	0,56	0,54	0,16	0,45	0,33
Kraków XV - XVIII w.	0,00	0,22	0,22	0,12	0,45	0,34
Wiślica XII - XIV w.	0,12	0,38	0,29	0,14	0,61	0,61
Wiślica XIV - XV w.	0,31	0,61	0,38	0,11	0,49	0,41
Wiślica XV - XVIII w.	0,15	0,27	0,16	0,05	0,86	0,86
Końskie XI - XII w.	0,01	0,49	0,49	1,39	1,97	0,93
Praga XVII w.	0,01	0,87	0,87	0,21	1,02	0,86
Praga XVIII w.	0,00	0,86	0,86	0,81	1,68	1,08
Jarosław-Przemysł XIII-XVII w.	0,08	0,20	0,16	0,00	0,52	0,52

dobieństwa grup męskich i żeńskich z poszczególnych serii do populacji z Posady Rybotyckiej. W przypadku grupy męskiej największe podobieństwo do badanej populacji wykazuje seria z Krakowa, Jarosławia-Przemysła i Wiślicy, najmniejsze — serie z Pragi. Badana grupa czaszek żeńskich jest mniej podobna do serii z Polski południowej (Wiślica, Jarosław-Przemysł), różni się znacznie od serii z Pragi i wczesnośredniowiecznej z Końskich. Zbliżoną budowę morfologiczną posiada w stosunku do populacji z Krakowa, Ostrowa Lednickiego i Gródka. Różnice te mogą jednak być spowodowane stosunkowo małą liczebnością żeńskich serii Wiślicy i Jarosławia-Przemysła⁵.

Celem ujęcia typologicznego zróżnicowania wewnątrzgrupowego badanej populacji obliczono skład antropologiczny, stwierdzając częstość elementu nordycznego 13,70%, śródziemnomorskiego 9,70%, armenoidalne-

⁵ Materiały porównawcze zaczerpnięto z prac: J. Matiegka, *Antropologie*, 1924, t. 2; J. Dąbbski, *Mat. i Prace Antr.*, 1955, nr 3; T. Belniak, T. Krupański, M. Magnuszewicz, J. Rauhut, *Mat. i Prace Antr.*, 1961, nr 50; A. Wierciński, *Rozprawy Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem* Uniw. Warsz. i Pol. Warsz., 1963, t. 1, s. 273-294; K. Kaczanowski, *Mat. i Prace Antr.*, 1965, nr 71, s. 57-112; J. Strzałko, *Przegl. Antr.*, 1970, t. 36, s. 3-24; A. Malinowski, *Rocz. Przemyski* 1968 (1971), t. 12, s. 37-50.

go 26,3⁰%, laponoidalnego 41,4⁰%, paleoeuropeidalnego 8,9⁰%. Wartości te znacznie się różnią od podanych przez W. Kóckę dla różnych grup z tego terenu i sąsiadujących. Szczególnie chodzi o różnice w częstościach elementu paleoeuropeidalnego i armenoidalnego. Podobnie różny jest skład antropologiczny współczesnej ludności okolic Przemyśla i Jarosławia (element nordyczny 30,8⁰%, śródziemnomorski 16,1⁰%, armenoidalny 17,2⁰%, laponoidalny 35,9⁰%)⁵, czy ludności tych okolic z okresu średniowiecza. W stosunku do różnic w częstościach poszczególnych elementów antropologicznych pomiędzy badaną grupą a seriami z Jarosławia, Przemyśla, Gródka, Końskich, trudno znaleźć uzasadnione powody, bowiem odległości Penrose wskazują na bliskie podobieństwo tych grup do populacji z Posady Rybotyckiej.

CIMETIÈRE À POSADA RYBOTYCKA EN VOÏVODIE DE PRZEMYŚL

par JANUSZ PIONTEK et ANDRZEJ MALINOWSKI

On a trouvé dans ce cimetière 68 squelettes, dont 24 masculins, 30 féminins et 10 incertains quant à la sexe. Les auteurs ont dressé le table mortylité, l'analyse odontologique, les tableaux des mesures des crânes et enfin ils ont comparé les indices de population enterrie à Posada Rybotycka avec certains autres données des populations medievaes.

CEMETERY IN POSADA RYBOTYCKA, VOIVODESHIP PRZEMYŚL

by JANUSZ PIONTEK and ANDRZEJ MALINOWSKI

The paper presents the anthropological analysis of skeletal material originating from 17th-18th centuries A.D. uncovered close to an orthodox church in Posada Rybotycka. Biological state of investigated group has been rescribed on the grounds of life table functions (tab. 1). Juvenile individuals were not taken into consideration when computing life tables since their numbers were too scarce in relation to adults. Individual measurements of the skulls are given in table 2 whereas parameters of their distributions are listed in table 3. Individuals belonging to examined group had, at average, short braincases, broad upper faces, broad noses and orbits of medium height. Average stature was 167.2 cm for males ($N=15$) and 158.6 cm for females ($N=23$). Frequency of dental caries reached 28.4% in 72% of individuals were found carious teeth, there were no observed tooth anomalies in the sample. Differences between the population of Posada Rybotycka and other groups from Poland and Czechoslovakia were assessed by comparing standardized differences in cranial measurements. There were found significant differences in length and breadth of braincase between examined population and populations from Ostrów Lednicki, Gródek and Wiślica. The smallest differences were present between Posada Rybotycka group and the others in such characters as frontal breadth, dimensions of orbits, nasal breadth and height of braincase. In order to obtain a multivariative measure of distances between populations Penrose's general, shape and size distances were calculated.

BADANIA WYKOPALISKOWE W CEDYNI

Prace wykopaliskowe na terenie miasta Cedyńi prowadzono na kilku stanowiskach. Niniejsze doniesienie obejmuje opis cmentarzyska szkieletowego, zwanego w dokumentacji „Kirkut”, położonego po stronie południowej miasta.

Badania wykopaliskowe prowadzone były przez Zakład Antropologii Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu i Muzeum Regionalne w Cedyńi, w latach 1975 i 76. Teren cmentarzyska obejmuje około 10 arów; otoczony jest fragmentarycznie zachowanym murem z kamieni. Znajdujące się tam nagrobkowe kamienie z granitu z napisami hebrajskimi i niemieckimi dowodzą, że jest to cmentarzysko, na którym chowano osobników pochodzenia żydowskiego i niemieckiego (wyróżnić można było groby rodzinne), w drugiej połowie XVII i XVIII wieku.

Wyeksplorowano 24 pochówki szkieletowe. Groby zalegały na różnych głębokościach od 80 do 220 cm od powierzchni darni. Szkielety ułożone były we wszystkich przypadkach głową w kierunku zachodnim. Stan zachowania kości jest bardzo dobry. W jamach grobowych znajdowano fragmenty naczyń toczonych na kole z zieloną i białą polewą, ułożonych przeważnie w okolicach twarzy. Napotkano ślady trumien, które zamykane były na kłódki o różnych kształtach: prostokątnym, trójkątnym i owalnym.

Materiał archeologiczny przekazano do Muzeum Narodowego w Szczecinie, zaś materiał osteologiczny znajduje się w Zakładzie Antropologii Uniwersytetu A. Mickiewicza w Poznaniu.

Jadwiga Budzyńska